

TĖVŲ AUKLĖJIMO STILIAUS ĮTAKA VAIKŲ KŪRYBIŠKUMUI IR EMOCINIAM INTELEKTUI

Vaikų kūrybiškumo raidai daro įtaką ne tik biologiniai veiksniai, bet ir artimiausia aplinka, tėvų auklėjimo stilius, socialinės ir kultūrinės vertybės. Tam, kad kūrybiškumas anksti pasireikštų, reikia atitinkamų ugdymo sąlygų, specialaus lavinimo. Pastaruoju metu, Lietuvos ugdymo įstaigose pradėta akcentuoti socialinės, kūrybinės, asmeninės kompetencijų ugdymo svarba (mokyti kūrybiškai spręsti problemas, analizuoti emocinių išgyvenimų raišką ir t.t.). Formuoti šių kompetencijų gebėjimus neįmanoma be savo paties jausmų ir emocijų pažinimo, įvardijimo ir reiškimo, gebėjimo pagrįstai pasirinkti atsižvelgiant į jausmų perduodamą informaciją apie save, gebėjimo apginti savo nuomonę. Jausmų ir emocijų pažinimas, išreiškimas labai svarbus visapusiškos asmenybės raidai. Mokykla yra viena iš svarbiausių emocinio intelekto lavinimo vietų. Tačiau kūrybiškumo ir emocinio intelekto lavinimo pradžia yra šeimoje. Todėl itin didelis dėmesys turi būti skiriamas vaikų auklėjimui, nes būtent auklėjimas taip pat siejamas su vaikų gebėjimų ir emocijų raida. Šeima suformuoja aplinką, kuri skatina kūrybiškas mintis bei elgesį. Albert tyrinėjo vaikų kūrybiškumą darniose, į vaiką orientuotose šeimose ir įtemtais santykiais bei netradiciniu auklėjimu pasižyminčiose šeimose. Manoma, kad įtemptos namų aplinkos sąlygos, gali skatinti kūrybiškumą, tik esant stipriam palaikymui šeimoje. Auklėjimo stilius, ankstyvosios vaikystės patirtis, bendravimas su suaugusiaisiais turi didžiausios įtakos kūrybinėms galioms atsiskleisti. Kūrybiškumo požiūriu palankiausias yra vaikystės amžius, ypač nuo 3 iki 5 metų, o produktyviausias – suaugusiųjų amžius. Paauglystės amžiui yra būdinga aktyvi vaizduotė, fantazijos, kurios suteikia paaugliams nusiramimą, nuima įtampą, pašalina vidinius konfliktus. N. S. Leitesas sako, kad paauglystės krizė pavojinga ne tik paauglių mokymosi rezultatams, motyvacijai, bet ir jų talentams, ypač menų srityje, ir paaugliui išgyvenant krizę tikėtinas kūrybiškumo nusilpimas.

Psichologai nurodo dar vieną vaikų kūrybiškumą įtakojantį veiksni – asmens gebėjimą kontroliuoti emocijas stresinėse situacijose arba „emocinį intelektą“. Emocinis intelektas (EI) apibrėžiamas kaip gebėjimas atpažinti, suprasti, panaudoti savo bei kitų emocijas.

Pastaruoju metu mokslininkai pastebėjo, kad teigiamos emocijos yra svarbiausias kūrybinį interesą palaikantis veiksnys. Todėl imta svarstyti, kaip emocinis intelektas galėtų įtakoti kūrybinės veiklos efektyvumą. Emocinis intelektas yra ta grandis, kuri sujungia mūsų mąstymą ir jausmus bei leidžia efektyviau išnaudoti tiek materialius, tiek žmogiškuosius resursus. Manoma, kad EI raidos lygiui ypač svarbus tėvų palaikymas vaikystėje ir palanki socialinė aplinka. Pastaruoju metu, D. Golemanas pastebėjo pavojingą paradoksą: didėjant vaikų IQ (intelekto koeficientui), jų emocinis

intelektas smunka. Daugiausia nerimo kelia vieno tėvų ir mokytojų tyrimo duomenys, liudijantys, kad dabartinės kartos vaikai yra emociškai labiau sutrikę už ankstesnės. Vaikai darosi vienišesni, prislėgtesni, piktesni, nepaklusnesni, nervingesni, impulsyvesni ir agresyvesni. T. Achenbachas tvirtina, jog vaikų svarbiausių emocinių gebėjimų mažėjimas pastebimas visame pasaulyje.

Intelektą tyrinėjantys mokslininkai pastebėjo, kad asmens gebėjimai spręsti problemas negali būti paaiškinti vien aukštu intelekto koeficientu. Žmonėms reikia loginio intelekto įvairioms idėjoms suprasti ir panaudoti, o emocinio intelekto jausmams suprasti ir panaudoti. Vienas iš emocinių gebėjimų yra emocijų atpažinimas veiduose, muzikoje, pasakojimuose, menininkų kūrinuose. Kitas gebėjimas yra emocijų panaudojimas taikomajam ar kūrybiniam mąstymui, tarpusavio bendravimui, gerinti. Emocijų valdymas yra pagrįstas žinojimu kaip esant įvairioms situacijoms geriausiai išreikšti emocijas. Emocijų supratimas apima gebėjimą nuspėti jas ir tai, kaip jos keičiasi ir persipina.

Tėvų lūkesčiai, kad vaikai atitiktų socialines normas, gali paskatinti vaikų baimę būti skirtingais, ir taip slopinti kūrybiškumą. Khaleefa, Erdos, ir Ashria pastebėjo, kad kūrybiška asmenybė apima bruožus, kurie yra priešingi tradicinėse kultūrose nusistovėjusiam požiūriui. Vaikai mokosi žiūrėdami į tėvus ir kitus suaugusius. Kaip mes valdome savo jausmus, sprendžiame konfliktus, priimame sprendimus ir t.t. yra modelis, kurį jie perima. Stebėdami, kaip įvairiomis situacijomis elgiasi vaikai, daug galime pasakyti apie tai, koks auklėjimo stilius vyrauja toje šeimoje. Kintantis paauglių požiūris į santykius su tėvais, kritiškesnis suaugusiojo žodžių ir poelgių vertinimas, skatina pažvelgti į paauglių ir jų tėvų tarpusavio santykius, išskiriant, kaip paaugliai suvokia ir vertina tėvų elgesio būdus.

Tėvų ir vaikų santykiai dažniausiai yra nagrinėjami atsižvelgiant į M Eisemann išskirtus tėvų auklėjimo stilius: atstūmimą, emociinę šilumą ir perdėtą globą. Atstūmimas pasireiškia fizinių bausmių taikymu, vaiko, kaip individualybės, atstūmimu, priešišku, pagarbos stoka, kritikavimu kitų žmonių akivaizdoje. Emocine šiluma pagrįstam auklėjimo stiliui būdinga šiluma ir dėmesys, neįkyri pagalba, pagarba vaiko požiūriui ir intelekto stimuliavimas, kai keliami reikalavimai atitinka konkretų vaiko vystymosi amžių. Perdėta globa pasireiškia perdėtu tėvų rūpinimusi, griežta kontrole, aukštais laimėjimų standartais, primestomis griežtomis taisyklėmis ir reikalavimu paklusti.

Didelę įtaką vaikų ir tėvų tarpusavio santykiams daro daugeliui šiuolaikinių tėvų būdingi iš praeities „atsinešti“ jų pačių neišpildyti poreikiai (nepatenkintas meilės ir nepatenkintas laisvės poreikiai). Todėl, vaikui priskirdami savo poreikius, tėvai dažnai prasilenkia su tikraisiais, svarbiausiais jo poreikiais. Jie duoda vaikui laisvę, kai vaikui labiau reikia saugumo, o norėdami

išreikšti meilę, jie vaikui nusileidžia, nors jam labiau reikalingos ribos, kad galėtų labiau ugdyti valią.

Manoma, kad paauglystės laikotarpiu labiausiai kenkia tėvų reakcijų neapibrėžtumas, nenuoseklumas, kurios sukelia aplinkos nestabilumo pojūtį, bei padidintą nesaugumo jausmą. Tėvų nuomonės, reikalavimų keitimas, skirtingų bausmių taikymas už tą patį poelgį, išveda paauglį iš pusiausvyros. Paauglys stengdamasis prisitaikyti prie tėvų, nebežino kaip elgtis dėl skirtingų reikalavimų. Nenuoseklų auklėjimo stilių naudojantys tėvai suformuoja vaiko bejėgiškumą, nesavarankiškumą, taip žlugdydami vaiko emocinį stabilumą, vidinę motyvaciją ir kūrybiškumą. Tėvams naudojant atsitiktinius, nenuoseklius būdus, prarandamas sūnaus ar dukters pasitikėjimas bei autoritetas. Paauglys jaučiasi vienišas ir ieško emocinio prieglobsčio kitur, kartais tampa agresyviu, kartais maskuoja patirtas nuoskaudas.

Paauglio pozityvus priėmimas šeimoje, tėvų domėjimasis, rūpinimasis juo, jo veikla, pomėgiais, draugais, dalyvavimas kartu bendroje veikloje – pozityvių tarpusavio santykių prielaida. Tėvai, kuriems būdinga ši elgesio pozicija, rūpinasi paaugliu, pasitiki juo, yra jam jautrūs, kantrūs ir supratingi, domisi jo reikalais ir patiki savo planus, dalyvauja kartu su paaugliu bendroje veikloje, saugo jo individualybę, teigiamai apie savo dukrą ar sūnų atsiliepia aplinkiniams. Kai vaikas šeimoje jaučia meilę ir palaikymą, jis jaučiasi saugus ir pasitiki savo jėgomis. Tokie tėvai neanalizuoja paauglio elgesio su kitais žmonėmis, nes suvokia, jog tai jam gali sukelti nepasitenkinimo jausmą. Pozityvus auklėjimo stilius skatina vaikus reikšti savo poreikius, nuomonę, bendrauti, o kartu ir moko derintis prie kitų aplinkinių, būti geranoriškiems. C. R. Rogerso įsitikinimu, labiausiai kūrybiškumą skatina meilė ir priėmimas, spontaniškumo skatinimas, leidžiant skleisti kiekvieno individualiems gebėjimams.

Domėjimasis paauglio darbo bei veiklos rezultatais, efektyvus problemų sprendimas, siekis dalintis sunkumais bei išgyvenimais (džiaugsmu, liūdesiu), pastangos suprasti bei pažinti kito interesus, poreikius, svajones, tinkamų bendravimo formų ieškojimas sudaro palankias sąlygas kūrybiškumui ir emociniam intelektui formuotis.

Kontrolė yra kitas paauglių ir jų tėvų tarpusavio santykius atspindintis faktorius. Paauglystėje disciplina palaipsniui pereina iš tėvų kontrolės į tėvų pasitikėjimą, kai laisvė priklauso nuo to, ar galima savo vaiku pasikliauti. Todėl paaugliui tampa svarbu kontroliuoti savo veiksmus ir daryti sprendimus pačiam. Kontrolė paprastai yra siejama su griežtumu. Vieni tėvai laikosi griežtesnės vaikų auklėjimo strategijos, kiti - švelnesnės. Kai paaugliui yra ribojama veikimo laisvė, jo aktyvumas, jis išgyvena nuolatinės neigiamas emocijas, grėsmę. Paauglio laisvės troškimas paprastai susiduria su tėvų bandymais stipriau jį kontroliuoti, su emocinėmis, liūdesio, nerimo reakcijomis.

Tėvai įtakoja vaiko kūrybiškumą, kuris yra nepaprastai svarbi savybė, reikalinga žmogui visą gyvenimą. Kad šeimoje būtų sukurta palanki kūrybiškumui atmosfera, reikia, kad tėvai gerbtų savo vaiką, skatintų jo nepriklausomybės jausmą ir sukurtų palankią atmosferą mokymuisi. Kai kurių mokslininkų teigimu, šeimose, kur tėvai išsamiai paaiškina vaikams savo sprendimus bei leidžia jiems dalyvauti tų sprendimų priėmime, vaikai būna labiau kūrybiški nei tose šeimose, kur nėra įprasta vaikus įtraukti į sprendimų priėmimą. Diktatoriškai auklėjami vaikai taip pat yra mažiau kūrybingi nei tie, kuriuos tėvai auklėja ne taip griežtai ar tie, kurių elgesys rečiau kontroliuojamas siekiama ne kontroliuoti vaiką, o domėtis jo veikla.

Skirtingai vertinamas tėvų indėlis skatinant mergaičių ir berniukų kūrybiškumą: pastebėta, kad mergaičių kūrybiškumui atsiskleisti labiau padeda tėvai, o berniukų – mamos. Tėvų palaikymo labai reikia abiejų lyčių vaikams.

Kad ir kokio amžiaus vaikas būtų, jam reikia gairių, kurios padėtų susiorientuoti, pakankamai laisvės žaidimams, mokymuisi, tyrinėjimams ir eksperimentams, kad galėtų bręsti kaip stipri ir kūrybinga asmenybė. Tinkamą erdvę ir ribas nubrėžti, išlaikyti ir keisti vaikui augant – sunki užduotis tiek tėvams, tiek pedagogams. Todėl labai svarbus tėvų ir su vaiku dirbančių pedagogų tarpusavio supratimas, nuoseklumas, geranoriškumas, abipusė pagarba ir bendradarbiavimas.

S. Lim ir J. Smith atliko tėvų auklėjimo stiliaus, mokinių kūrybiškumo ir vienišumo sąsajų tyrimą, kuris rėmėsi anksčiau atliktais Europos ir Amerikos mokslininkų tyrimų pavyzdžiais. Pagal ankstesnius tyrimo pavyzdžius, du tėvų auklėjimo stiliai: pozityvus interesas ir autonomija turi įtakos kūrybiškumui ir teigiamam socialiniam išsivystimui. Tyrimas parodė tiesioginį ryšį tarp tėvų auklėjimo stiliaus ir kūrybiškumo. Reikšminga koreliacija buvo nustatyta tarp pozityvaus intereso stiliaus ir vaikų kūrybiškumo. Manoma, kad jautrus ir atsakingas požiūris į vaiko poreikius, prisideda prie kūrybiškų asmenybės bruožų susiformavimo. Pozityvus interesas yra siejamas ir su paauglių gera psichologine savijauta bei kompetencija.

Šeima yra pirmoji ir svarbiausia vaiko emocinio gyvenimo mokykla. Bendraudami su tėvais, vaikai mokosi suvokti savo pačių jausmus, į juos reaguoti, numatyti, kaip į juos gali reaguoti kiti, taip pat suprasti ir išreikšti savo viltis ir baimes. Šimtai tyrimų patvirtino, kad tėvų elgesys su vaikais – griežta drausmė ar supratimas, abejingumas ar šiluma ir pan. – labai giliai ir ilgam įsitvirtina vaiko emociniame gyvenime. C. Hoven ir D. Gotman vadovaujamo tyrimo metu, buvo nustatyti dažniausiai pasitaikantys emociškai netinkamo vaikų auklėjimo stiliai: 1) visiškasis jausmų ignoravimas, kai tėvai mano, kad vaiko emocinis susijaudinimas yra nereikšmingas, ir tereikia palaukti, kad viskas praeitų; 2) visiškasis nesikišimas, kai tėvai pastebi kaip vaikas jaučiasi, tačiau bet kokiais būdais stengiasi užgniaužti neigiamas emocijas; 3) visiškasis vaiko jausmų negerbimas, panika, kai tėvai kitus laiko blogesniais ir yra griežti tiek kritikuodami, tiek bausdami. Anot T. B.

Breizeltono, tėvams būtina suprasti, kaip savo veiksmais gali sukelti pasitikėjimą, smalsumą, malonumą mokytis ir padėti suvokti ribas – tai, kas vaikams padeda pasiekti sėkmę gyvenime.

A. Alegre tyrimo rezultatai parodė Ei ir tėvų auklėjimo stilių sąsajas. Tėviškas jautrumas, pozityvus interesas, emocinis prierašumas, nestipriai išreikštas autonomijos lygmuo, bendradarbiavimo principu pagrįsti reikalavimai buvo susiję su aukštesniais vaikų emocinio intelekto rodikliais. O griežta kontrolė buvo susijusi su žemesniais vaikų emocinio intelekto rodikliais.

A. Alegre ir M. Benson tyrinėjo tėvų auklėjimo stiliaus ir vaikų emocinio intelekto sąsajas ir nustatė, kad mamos auklėjimo stilius turi didelės įtakos vaikų emociniam intelektui. A. Alegre ir M. Benson teigia, kad kontrolės ir priešiško stiliai, neigiamai veikia vaikų emocinį intelektą. Todėl tik taikant pozityvius auklėjimo stilius gali būti didinamas vaikų emocinis intelektas. Mamos taikomas pozityvus stilius padeda vaikams geriau suprasti kitų emocijas, tapti atsakingais įvairiose socialinėse situacijose, palaikyti gerus tarpusavio santykius ir t.t. A. Alegre ir M. Benson prie pozityvaus auklėjimo stiliaus priskiria ir šias auklėjimo strategijas: vaiko atsakomybės pabrėžimas, nestipriai išreikštas autonomijos lygmuo, jautrus ir atsakingas požiūris nustatant taisykles ir pan.

Mayer tyrimų duomenimis, emocinio intelekto lygis teigiamai koreliuoja su tėviška šiluma (tėvų elgesys su vaikais apskritai, t.y. išklauskas, nuoširdumas, švelnumas ir pan.). Manoma, kad EI raidos lygiui ypač svarbus tėvų palaikymas vaikystėje ir palanki socialinė aplinka. T. Achenbachas atliko vaikų emocinio intelekto kritimo tyrimus. Jis atrinko dvi atsitiktines vaikų nuo septynerių iki šešiolikos metų imtis, kurios buvo įvertintos jų tėvų ir mokytojų. Pirmoji grupė buvo įvertinta aštuntojo dešimtmečio viduryje, o kita panaši grupė – devintojo dešimtmečio pabaigoje. Per tuos metus vaikų emocinis intelektas vis blogėjo. Nors neturtingesnių vaikų pirmieji rodikliai apskritai buvo žemesni, jų smukimas visose ekonominėse grupėse buvo vienodas – toks pat staigus labiausiai pasiturinčiuose priemiesčiuose, kaip ir neturtingiausiose miesto landynėse. Aukštas tėvų išsilavinimo lygis ir didelės šeimos pajamos lemia aukštus paauglių emocinio intelekto rodiklius. Manoma, kad tokie tėvai gali skirti daugiau dėmesio savęs pažinimui, todėl jų vaikai auga labiau emociškai ir intelektualiai „praturtintoje terpėje“, negu neišsilavinusių ir prastos materialinės padėties tėvų vaikai. Tokių šeimų nariai yra dėmesingesni tarpusavio išgyvenimams, bei dažniau aptaria emocines problemas. T. Achenbachas tvirtina, jog vaikų svarbiausių emocinių gebėjimų mažėjimas pastebimas visame pasaulyje. Todėl stiprėja tokios jaunimo problemos kaip neviltis, susvetimėjimas, priklausomybės, nusikaltimai ir smurtas, depresija, mitybos sutrikimai, nepageidaujami nėštumai, patyčios ir mokyklos metimas. Visai tikėtina, kad tai susiję su netinkama tėvų auklėjimo strategija. Paauglio ryšių su aplinkiniais, vertybėmis, visuomene irimas, visuomeninių procesų nesuvokimas, o drauge negalėjimas rasti savo vietos visuomenėje,

išgyvenami kaip bejėgiškumas, paaugliui susiformuoja nuostata, kad kažkas juo manipuliuoja. P. Peake tyrimai parodė, kad paprasčiausias nesirūpinimas gali būti žalingesnis nei atviras užgauliojimas. Vaikų, su kuriais blogai elgiamasi apklausa parodė, kad apleistiems jaunuoliams sekasi blogiausiai: jie buvo labai sunerimę, nedėmesingi ir abejingi, tai agresyvūs, tai užsisklendę. Net 65 proc. iš jų turėjo kartoti pirmos klasės kursą. Taip pat didžiulę žalą vaikas patiria, kai yra auklėjamas pagal tėvų nuotaiką: jei tėvai būdavo blogos nuotaikos, juos bausdavo žiauriai, o jei geros, vaikai nesunkiai išsisukdavo nuo bausmių. Tad bausmė priklausė, ne nuo to, ką vaikas padarė, bet nuo to, kaip tuo metu jautėsi tėvai. Taip įdiegiamas menkavertiškumo bei bejėgiškumo jausmas ir suvokimas, kad grėsmė tyko visur ir gali užklupti bet kuriuo metu, todėl vaikas kovingai bei įžūliai nusiteikia prieš visą pasaulį. Anot K. W. Hoffmann B. Roggenwallner, auklėjant svarbiausi yra trys dalykai (jų dabar dažnai nepaisoma): ramybė, pastovumas ir mokytis palankios aplinkos sąlygos. Itin svarbu, kad bendraudami su vaikais tėvai būtų emociškai nuoseklūs ir pastovūs. Vaikai turi pastebėti, kad tėvai suvokia savo jausmus ir juos reikšdami stengiasi tapti vaikams artimesni. Vaikams labai svarbu, kad tėvai juos mokėtų išklausti ir suprasti, rimtai vertintų jų jausmus, padėtų juos įvardinti, jiems pritarėtų. Tėvai turi nustatyti vaikams ribas, tačiau kartu pateikti būdų, kaip jiems tinkamai spręsti savo opius rūpesčius. Taip pat labai svarbu vaikams palikti pakankamai laisvės elgtis savarankiškai, kad bendraudami tarpusavyje jie galėtų turtinti savo patirtį.

Tėvų ir vaikų santykiai, kūrybiškumas ir emocinis intelektas yra glaudžiai tarpusavyje susiję. Todėl siekdami ugdyti šiuos svarbius gebėjimus, tėvai turėtų atkreipti dėmesį, kokia auklėjimo strategija yra efektyviausia.

LITERATŪRA

1. Alegre, A. (2011). Parenting Styles and Children's Emotional Intelligence: What do We Know? // *Family Journal*
2. Alegre, A., Benson, M. *Effects of Parenting Practices in the Development of Children's Emotional Intelligence.*
3. Almonaitienė, J. (2000). Šiuolaikinis požiūris į kūrybiškumą ir jo įvertinimo problemos// *Psichologija*, 21, p. 82 – 89.
4. Brackett, A. M., Ivcevic, Z., Mayer, J. D. (2007). Emotional Intelligence and Emotional Creativity // *Journal of personality*
5. Brackett, A. M., Lerner, N., Rivers, E. S., Salovey, P., Shiffman, S. (2006). Relating Emotional Abilites to Social Functioning: A Comparison of Self-Report and Performance Measures of Emotional Intelligence // *Journal of Personality and Social Psichology*

- 6.. Brown, L. S., Stys, Y. (2004). *Étude de la documentation sur l'intelligence émotionnelle et ses conséquences en milieu correctional.*
7. Chan, D. W. (2005). Self-perceived creativity, family hardiness, and emotional intelligence of chinese gifted students in Hong Kong // *Journal of secondary gifted education*
8. Darling, N., Steinberg, L. (1993). Parenting style as context: An integrative model // *Psychological Bulletin*
9. Gelb, J. M. (2001). *Norėčiau mokėti daryti stebuklus.* Kaunas: Tyrai.
10. Goleman, D. (2008). *Emocinis intelektas. Kodėl jis negali būti svarbesnis nei IQ.* Vilnius: Presvika.
11. Goleman, D. (2008). *Emocinis intelektas darbe.* Vilnius: Presvika.
12. Grakauskaitė – Karkockienė, D. (2003). *Kūrybos psichologija.* Vilnius: UAB Logotipas.
13. Grakauskaitė – Karkockienė, D. (2010). Kūrybiškumo ugdymas: teoriniai ir praktiniai aspektai // *Ugdymo psichologija.*
14. Grewal, D., & Salovey, P. (2005), Feeling Smart: The Science of Emotional Intelligence // *American Scientist*
15. Hoffmann, K. W., Roggenwallner, B. (2005). *EQ programa vaikams: emocinį intelektą ugdantys žaidimai.* Vilnius: Presvika.
16. Jonynienė, V. (2004). *Kūrybiškumo ugdymas pradinėje mokykloje.*
17. Karalienė, V., Lesinskienė, S. (2008). *Emocinės raidos įtaka tolimesniam vaiko asmenybės vystymuisi.* Vilnius: Printėja.
18. Lekavičienė, R., Remeikaitė, I. (2004). Emocinio intelekto ir kai kurių socialinių-demografinių veiksnių sąryšiai // *Ugdymo psichologija*
19. Lim, S., Smith, J. (2008). The Structural Relationships of Parenting Style, Creative Personality, and Loneliness // *Creativity Research Journal*
20. Malinauskienė, O., Žukauskienė, R. (2008). Skirtumai tarp lyčių, prognozuojant elgesio ir emocinius sunkumus paauglystėje pagal asmenybės bruožus ir tėvų auklėjimo stilių // *Psichologija*
21. Olatoye, R. A., Akintunde, S. O., Yakasai, M. I. (2010). Emotional Intelligence, Creativity and Academic Achievement of Business Administration Students // *Electronic Journal of Research in Educational Psychology*
22. Petrulytė, A. (2006). IX-XII klasių mokinių kūrybiškumas, savęs vertinimas ir mokymosi sėkmė // *Ugdymo psichologija*
23. Petrulytė, A. (2008). Paauglių kūrybiškumas, ir sveikatos kontrolės lokusas kaip mokymosi sėkmės veiksniai // *Pedagogika*

24. Sharma, R. Emotional intelligence and creativity of school students.
25. Vaičiulienė, A. (2007). Tarpasmeninių santykių su tėvais ir bendraamžiais ypatumai // *Ugdymo psichologija*
26. Андреева, И. Н. (2009). Концептуальное поле понятия “эмоциональный интеллект”// *Вопросы психологии*.
27. Андреева, И. Н. (2007). Предпосылки развития эмоционального интеллекта // *Вопросы психологии*.
28. Андреева, И. Н. (2008). О становлении понятия “эмоциональный интеллект”// *Вопросы психологии*.
29. Калина, О. Г., Холмогорова, А. Б. (2007). Влияние образа отца на эмоциональное благополучие и полоролевую идентичность подростков // *Вопросы психологии*.
30. Корнилова, Т. В., Новотоцкая, Е. В. (2009). Соотношение уровней нравственного самосознания, эмоционального интеллекта и принятия неопределенности // *Вопросы психологии*.
31. Мэй, Р. (2001). *Мужество творить: Очерк психологии творчества*. Москва: Институт общегуманитарных исследований.
32. Смирнова, Е. О., Соколова, М. В. (2007). Структура и динамика родительского отношения в онтогенезе ребенка // *Вопросы психологии*.
33. Циринг, Д. А. (2009). Семья как фактор формирования личностной беспомощности у детей // *Вопросы психологии*.

Straipsnį parengė psichologė Rima Gruožaitė-Serepinienė